

Багатополярність міжнародної політичної системи: що має враховувати державний діяч в сфері національної безпеки

У сучасних умовах трансформації міжнародної політичної системи питання багатополярності набувають критичного значення для розуміння поведінки держав та формування ефективних стратегій національної безпеки. Багатополярність існує тоді, коли в міжнародній системі присутні три або більше великих держав (поліусів) з приблизно рівною могутністю. Кеннет Волтц зазначав: "Якщо великих держав більше двох, система буде багатополярною; якщо їх дві, вона буде біполярною, тоді як системи з лише однією великою державою будуть однополярними"[1].

Для кращого розуміння сутності багатополярності, що, як зазначено вище, характеризується наявністю кількох могутніх держав, необхідно зрозуміти чим є сила держави в глобальному світі. В міжнародній політиці -- це здатність впливати на поведінку інших держав, недержавних акторів або перебіг подій шляхом застосування набору інструментів, якими володіє ця держава, для захисту своїх національних інтересів[2]. Це визначення узгоджується з класичними неореалістичними підходами.

Ганс Моргентау у своїй праці "Politics Among Nations" стверджував: "Міжнародна політика, як і вся політика, є боротьбою за владу. Якими б не були кінцеві цілі міжнародної політики, влада завжди є найближчою метою"[3]. Моргентау також наголошував, що "боротьба за владу є універсальною в часі і просторі та є незаперечним фактом досвіду"[3].

Кеннет Волтц, засновник структурного реалізму, розвиває цю думку, зазначаючи: "Кожна держава переслідує свої власні інтереси, як би вони не були визначені, способами, які вона вважає найкращими. Сила є засобом досягнення зовнішніх цілей держав, оскільки не існує послідовного, надійного процесу узгодження конфліктів інтересів, які неминуче виникають між подібними одиницями в умовах анархії"[1]. Волтц також підкреслював фундаментальну властивість міжнародної системи: "В умовах анархії немає автоматичної гармонії" та "держави у світі подібні до індивідів у природному стані. Вони не є ні ідеально хорошими, ні контрольованими законом"[1].

Представник англійської школи міжнародних відносин Мартін Вайт у своїй праці "Power Politics" розглядає міжнародну політику як специфічну сферу, відзначаючи: "Силова політика -- це розмовна фраза для міжнародної політики"[4]. Вайт пояснює, що держави використовують владу для досягнення експансії та

домінування, і "кожна домінуюча держава прагне... стати універсальною імперією". Він також підкреслює, що "у внутрішній політиці влада обмежена законом; але на міжнародному рівні закон регулюється і обмежується боротьбою за владу... Міжнародного суспільства не існує, існує лише 'міжнародна анархія'".

Варто виокремити ключову відмінність між біполярною та багатополлярною системами. Волтц визначив цю відмінність наступним чином: "Балансування відбувається по-різному в багатополлярних і біполярних системах... Там, де змагаються дві держави, дисбаланси можуть бути виправлені лише їх внутрішніми зусиллями. При більше ніж двох, зміни в альянсах надають додатковий засіб коригування, додаючи гнучкості системі. Це є критичною відмінністю між багатополлярними та біполярними системами"[1].

Тобто, у багатополлярній системі існують два типи балансування: "внутрішнє" та "зовнішнє". Внутрішнє балансування передбачає нарощування власної сили держави для досягнення балансу. Зовнішнє балансування здійснюється шляхом формування альянсів. За словами Волтца політика балансу сил притаманна державам тому, що міжнародна система є анархічною, а не ієрархічною, а вони, будучи ключовими елементами цієї системи, завжди дбають про свої національні інтереси.

Зовнішнє балансування критично важливе в багатополлярному світі. Розберемо умовний приклад, що продовжує ряд абстрактних прикладів, відомих в теорії міжнародної політики. Існує три великі держави, А, В і С, з приблизно однаковими показниками сили, рівними 1. Якщо держави В і С формують альянс, їх сукупна сила дорівнюватиме 2, що вдвічі перевищує силу держави А. Для відновлення балансу держава А має обмежений вибір: (1) подвоїти свою силу шляхом внутрішнього балансування (що майже неможливо в короткий момент); (2) зруйнувати альянс В-С без створення нових; або (3) знищити альянс В-С і сформувати новий -- або з В, або з С[2].

Гнучкість та нестабільність багатополлярності

Багатополлярна система характеризується значно вищою гнучкістю у формуванні альянсів порівняно з біполярною. Проте ця гнучкість створює і значні виклики. У періоди гнучких міжнародних альянсів лінія між союзниками і ворогами є дуже умовною. Враховуючи те, що ресурси держав завжди обмежені, а також розмитість меж між союзництвом, нейтралітетом, та ворожнечею, досить складно визначити пріоритети в стратегічному плануванні своїх дій на світовій арені та використанні інструментів сили. Набір інструментів відомий серед експертів та практиків як DIME (Diplomacy, Information, Military, Economic), або його розширена версія DIMEFIL, в якій додано Financial, Intelligence, та Law Enforcement.

Томас Крістенсен та Джек Снайдер у своїй роботі "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity" аргументують, що багатополарність схильна до нестабільності та ескалації конфліктів через "chain-ganging" (союзники втягуються в необдумані війни, спровоковані партнерами по альянсу) та "buck-passing" (держави, які не відчують безпосередньої загрози, не балансують проти загрозованої сили в надії, що інші понесуть витрати балансування)[5].

Джон Міршаймер у своїй фундаментальній праці "The Tragedy of Great Power Politics" стверджує, що багатополарність представляє найбільш нестабільний розподіл глобальної влади, оскільки система є значно більш плинною, ніж біполарність та однополарність[6]. Існує постійно змінний баланс сил, оскільки кілька відносно рівних держав прагнуть максимізувати свій вплив за рахунок інших, що створює страх і невпевненість серед залучених держав[6].

Державні діячі мають бути обізнані про те, що поведінка багатьох політичних лідерів та дії інституцій цілої низки держав ґрунтуються на баченні світу, яке викладене в цій статті. Згаданий підхід має бути відомим тим, хто працює над стратегічними документами в сфері національної безпеки, він сприяє розумінню багатьох процесів навіть в тому разі, якщо відповідна особа не поділяє його. Але поза всяким сумнівом, слова Моргентау про те, що "державний діяч повинен мислити категоріями національного інтересу"[3], мають враховуватися кожним відповідальним політиком та державним службовцем; саме слідування національним інтересам робить із них державних діячів.

Джерела:

- [1] Waltz, Kenneth N. (1979). *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Company.
- [2] Chernysh, Vadym (2023). "Intelligence as an Instrument of State Power and Its Use in International Politics." *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*, 8-9, pp. 59-84. <https://doi.org/10.18523/kmlpj303156.2023-8-9.59-84>
- [3] Morgenthau, Hans J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- [4] Wight, Martin (1978). *Power Politics*. Edited by Hedley Bull and Carsten Holbraad. Leicester: Leicester University Press; New York: Holmes & Meier.

- [5] Christensen, Thomas J., and Jack Snyder (1990). "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity." *International Organization*, Vol. 44, No. 2, pp. 137-168. <https://doi.org/10.1017/S0020818300035232>
- [6] Mearsheimer, John J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton & Company.

Автор:

Вадим Черниш, керівник Центру безпекових досліджень "СЕНСС", Ph.D